

A Jog, Állam, Politika 2015. évi hármas számában Siklósi Iván A kincstalálásra vonatkozó szabályozás történetének főbb csomópontjai a középkorban és az újkorban című tanulmányát tördelői hiba miatt lábjegyzetek nélkül közöltük. A szerkesztőbizottság a hibát orvosolandó ismét közli Siklósi Iván tanulmányát teljes terjedelmében, a hivatkozásokkal együtt.

SIKLÓSI IVÁN

A kincstalálásra vonatkozó szabályozás történetének főbb csomópontjai a középkorban és az újkorban*

I. A IUSTINIANUSI RÓMAI JOG KINCSTALÁLÁSRA VONATKOZÓ SZABÁLYAI

Jól ismert, hogy a iustinianusi római jog Hadrianus álláspontját fogadta el a kincsen történő tulajdonszerzés tekintetében az alábbi híres forrásszöveg tanúsága szerint: „*Thesaurus, quos quis in suo loco invenerit, divus Hadrianus, naturalem aequitatem secutus, ei concessit qui invenerit. Idemque statuit, si quis in sacro aut in religioso loco fortuito casu invenerit. At si quis in alieno loco non data ad hoc opera sed fortuito invenerit, dimidium domino soli concessit. Et convenienter, si quis in Caesaris loco invenerit, dimidium inventoris, dimidium Caesaris esse statuit. Cui conveniens est et si quis in publico loco vel fiscali invenerit, dimidium ipsius esse, dimidium fisci vel civitatis.*” (Inst. 2, 1, 39.)^[1]

Ez a rövid textus terjedelméhez képest nem kevés, összesen hét tényállási variációnak nevezhető esetet említ. a) A természetes méltányosságot (*naturalis aequitas*) követve, amennyiben valaki saját telkén talál kincset, teljes egészében, korlátozás nélkül megszerzi annak tulajdonjogát. A saját telekben lévő kincsen történő tulajdonszerzésnek a véletlenség sem képezi tényállási elemét. (Természetesen egész más a helyzet az idegen telekben talált kincs esetében, amelyen a találó csak akkor szerez felerészben tulajdont, ha a kincset véletlenül találta meg.) b) Ugyancsak

* A tanulmány a Bolyai János Kutatási Ösztöndíj támogatásával készült.

[1] Ehhez a forrásszöveghez lásd beható jelleggel Mayer-Maly, 1983, 126skk.

a megtaláló szerez teljes egészében tulajdonjogot a *res sacrá*ban véletlenül talált kincsen, hasonlóképpen c) a *res religiosá*ban véletlenül talán kincsen is. d) Aki más telkében („*in alieno loco*”) véletlenül, tehát nem szándékosan kincset keresve talál kincset, úgy a kincs felerészben a találót, felerészben pedig a telek tulajdonosát illeti meg.

e) Ennek megfelelően pedig, aki császári földben („*in Caesaris loco*”) talált kincset, annak fele a találót, fele pedig a császárt illeti. f) Végül pedig, amennyiben valaki közterületen (*locus publicus*) vagy g) kincstári földben (*locus fiscalis*) talált kincset, úgy annak egyik fele a találólé, másik fele pedig a *fiscusé*, ill. a *civitasé*.

II. KINCSTALÁLÁSRA VONATKOZÓ SZABÁLYOZÁSOK A KÖZÉPKORBAN

a) A keleti gót királyságban a iustinianusi joghoz képest teljesen eltérő megoldás érvényesült a kincsen történő tulajdonszerzést illetően. A Nagy Theodorik keleti gót király udvarában is magas udvari tisztséget betöltő Cassiodorus közlése ugyanis egészen mást mutat: a kincset – legalábbis úgy tűnik^[2] – Nagy Theodorik teljes egészében az *aerarium*nak rendelte juttatni: „*Depositivae quoque pecuniae, quae longa vetustate competentes dominos amiserunt, inquisitione tua nostris applicantur aerariis, ut qui sua cunctos patimur possidere, aliena nobis debeant libenter offerre.*” (*Variae*, 6, 8, 6.)

A kincs fogalmának meghatározásában Paulus (D. 41, 1, 31, 1.)^[3] szavaira is támaszkodó textus szerint „azok az elrejtett vagyontárgyak, amelyek jogos tulajdonosaikat az idő múlása folytán elvesztették, a te keresésed folytán a mi kincstárainkhoz kerülnek”. Az indokolás a következőképpen szól: „miként mindazok számára megengedjük, hogy birtokolják azt, ami a sajátjuk, önként kötelesek nekünk felajánlani azokat, amelyek nem az övék”.

A szöveget a régi (pl. Vinnius^[4]) és az újabb szakirodalom (pl. Mayer-Maly^[5]) is úgy értelmezi, hogy annak tanúsága szerint a megtalált kincs teljes egészében a kincstárat illeti, és mi is ezt az értelmezést fogadjuk el. Feltűnő, hogy a textus nem említi a „the[n]saurus” szót, csupán – mintegy *in medias res* – az „elrejtett vagyontárgyokról” szól.

Cassiodorus – miként korábban Paulus – szintén *pecuniáról* beszél a kincs fogalmának meghatározása kapcsán. Feltételezhetjük azonban, hogy Cassiodorus sem csupán pénzről, hanem általában értékes vagyontárgyokról szól.

[2] Vö. Mayer-Maly, 2003, 48.

[3] „*Thensaurus est vetus quaedam depositio pecuniae, cuius non exstat memoria, ut iam dominum non habeat: sic enim fit eius qui invenerit, quod non alterius sit. Alioquin si quis aliquid vel lucri causa vel metus vel custodiae condiderit sub terra, non est thensaurus: cuius etiam furtum fit.*”

[4] Vinnius, 1665⁴, 176.: „*Theodoricus quoque rex thesauros quocunque loco repertos publico vindicari jussit.*”

[5] Mayer-Maly, 2003, 48.: „*der Ostgotenkönig Theoderich anscheinend... die Schätze zur Gänze für sein Ärar reklamiert hatte.*”

Érdekes, hogy a szöveg nem a „fiscus”, hanem az „aerarium” szót használja, amely eredetileg a köztársasági államkincstárat jelölte, míg a kincstalálás kérdéskörével foglalkozó, klasszikus, posztklasszikus és iustinianusi római jogi források kivétel nélkül a „fiscus” szót említik.

Ami pedig a „possidere” infinitivust illeti, az ebben a szövegben nézetünk szerint nem a klasszikus római jognak a tulajdonnal élesen szembeállított birtokfogalmát^[6] látszik tükrözni, hanem sokkal inkább a posztklasszikus vulgárjog felfogása szerinti „birtokra” utalhat, amely a tulajdonnal „hellyel-közel majdnem azonosult”.^[7]

A kincs fogalmának meghatározását tekintve a klasszikus római jog hatása egyértelmű, a kincs jogi sorsáról való rendelkezésben azonban a posztklasszikus római jog hatása mutatható ki, s egyben előrevetíti a kincstalálásra vonatkozó későbbi középkori szabályozások túlnyomó részének alap gondolatát is.

b) A középkorban ugyanis az ókori római jogtól jelentős mértékben eltérő, olykor ahhoz képest teljesen más elvi alapokon álló szabályok születtek a kincstalálásra vonatkozóan, mindazonáltal a kincstalálásra vonatkozó iustinianusi szabályozást olykor még a középkorban is alkalmazták.

A kincstalálás kiemelt jelentőséggel bírt a középkor évszázadaiban; nem véletlenül ír újabban Wolfgang Schmid az „elvesztett kincs utáni harcról”, ami „kulcsmotívumot” jelentett a középkor történetében.^[8]

A középkorban a telektulajdonos és a találó mellett a kincs két új „igénylője” bukkant fel: az uralkodó és a földesúr; az uralkodót illető javakra (*regalia*) vonatkozó rendelkezések^[9] a kincstalálásra vonatkozó szabályokat is alapvető módon befolyásolták, azonban egyes esetekben a iustinianusi szabályozás továbbélése is konstatalható.

c) Éppen ez utóbbi tekintetben lehet utalni Barbarossa Frigyes 1158-ban kelt, a regálék tárgyában alkotott rendeletére.^[10] A rendelet kimerítően felsorolja az uralkodót megillető javakat, és ezek között utolsó helyen említi a kincseket, pontosabban: fő szabály szerint a megtalált kincs egy részét. A rendeletben a iustinianusi rezsím él tovább,^[11] hiszen Frigyes a kincstári vagy egyházi birtokon talált kincseknek csupán a felét rendelte az uralkodónak adni; a kincs másik fele a találót illette meg, feltéve, hogy a kincstalálásra nem szándékos kutatás eredményeként (azaz véletlenül; az e vonatkozásban a római jogi forrásokban szereplő *non data opera*

[6] Amely szerint semmi közös sincs a tulajdon és a birtok között (Ulp. D. 41, 2, 12, 1.: „*nil commune habet proprietatis cum possessione*”).

[7] Vö. Földi – Hamza, 2014¹⁹, 309.

[8] Schmid, 2001, 345skk. – Elsősorban kultúrtörténeti szempontból fontos tanulmánykötet a kincs középkori jelentőségére nézve: Tyler, 2000.

[9] Lásd a régebbi irodalomból Eckstein, 1910, 193skk.; az újabb irodalomból Fischer zu Cramburg, 2001.

[10] Az ún. *Gesetze vom Ronkalischen Reichstage* részét képező *Regalia sunt hec* kezdetű *constitutió*ról van szó.

[11] Ennek megfelelően írja Vinnius, 1665, 176., hogy „*A Frederico nil mutatum*”, vagyis Frigyes császár semmit sem változtatott (ti. a iustinianusi jogi idevonatkozó szabályain).

kitétel ebben a szövegben is szerepel) került sor: „...*dimidium thesauri inventi in loco cesaris, non data opera, vel in loco religioso...*”^[12]

A iustinianusi rezsím mind dogmatikai, mind terminológiai szempontból konstatálható hatásának oka – erre Mayer-Maly^[13] is utal –, hogy e rendelet kibocsátására a bolognai glosszátorokkal való konzultációt követően került sor.

d) Ehhez képest azonban a II. Frigyes által a Szicíliai Királyság részére 1231-ben kiadott, *Liber Augustalis* néven is ismert melfi *constitutiók*^[14] (*Constitutiones Regni Siciliae*) a kincset teljes egészében a kincstárnak (*fiscus*) rendelték adni.^[15] A hivatkozott textus címében (3, 35) szerepel a „megtalált kincsekről (*De thesauris inventis*)” kitétel. A kincstalálás tárgyaként a szöveg a pénzt, az aranyat, az ezüstöt és az értékes drágaköveket említi („*Pecuniam si quis invenerit, aurum, argentum, lapides pretiosos...*”). Ha valaki kincset talál, ennek tényét késedelem nélkül („*sine dilatione*”) köteles bejelenteni „*ad magnam curiam nostram*”, máskülönben lopást követ el (ahogy a textus fogalmaz: „a lopás büntetésével felel” [„*furti pena tenebitur*”]).

„Tudni kell ugyanis – szól a témánk szempontjából legfontosabb szövegrész –, hogy a mi királyságunk minden egyes [kincs]lelete, amelyek tulajdonosa nem ismert, a kincstárat illeti meg”: „*Scire enim debet unusquisque inventiones regni nostri, quarum dominus non apparuerit, ad fiscum specialiter pertinere.*” (3, 35.)^[16]

e) Eike von Reggow nevezetes jogkönyve, a korabeli szász tartományi jog (*Landrecht*) és hűbérjog (*Lehnrecht*) összefoglalását nyújtó, a pl. a Mitteis-Lieberich-féle *Deutsche Rechtsgechichte* által is a legfontosabb német jogkönyvnek^[17] minősített *Sachsenspiegel* (1221–1224)^[18] szerint valamennyi „föld alá temetett kincs”, „amelyet mélyebben ástak el, mint ahogyan az eke jár”, „királyi hatalom” alá tartozik, tehát az uralkodót illeti meg: „*Al schat under der erde begraven diepher den eyn pluch geit horet zu der koninlichen gewalt.*” (1, 35.)^[19]

[12] Vö. Inst. 2, 1, 39. – A rendelet teljes szövegét lásd Zeumer, 1913, 15. Vö. Lévy – Castaldo, 2002, 538.; Mayer-Maly, 2003, 48sk.

[13] Mayer-Maly, 2003, 49.

[14] E joganyag egyes részeit tekintve Nápolyban és Szicíliában még a XIX. század elején is hatályos volt, vö. Schlosser, 2005¹⁰, 17. A melfi *constitutiókra* nézve lásd még pl. Stein, 2005, 87sk.

[15] Mayer-Maly, 2003, 49.

[16] E rendelkezés teljes, szövegkritikai megjegyzésekkel ellátott szövegére nézve lásd Stürner, 1996, 402.

[17] Mitteis – Lieberich, 1988¹⁸, 296.

[18] A Szász Tükör teljes szövegének magyar fordításához, bevezető tanulmánnyal és a szöveghez készített gazdag jegyzetapparátussal lásd Reggow, 2005.

[19] Schmidt József fordításában: „A királyi hatalomé minden kincs, amelyet mélyebben ástak el, mint ahogyan az eke jár.” (Reggow, 2005, 138.) A teljes kontextusra nézve lásd Zeumer, 1913, 59. Lásd még Uő. 1901, 420skk.

f) A fél évszázaddal későbbi *Schwabenspiegel* (1274–1275)^[20] szerint a kincs egynegyede a találói (ez a jogforrás egyébként a találás helyeként két ízben is az utcát [*strazze*] említi):^[21] „...*dem vinder sol daz vierteil werden*” (347).^[22]

g) A század második feléből, IX. (Szent) Lajos idejéből származó híres francia szokásjogi gyűjteményben, az *Établissements de Saint Louis*-ban^[23] olvasható szabály szerint az aranykincs (*fortune d'or*) mindenkor a királyt illeti meg, az ezüstkincs (*fortune d'argent*) pedig azt a földesurat (*seignor*), aki saját földjén (a polgári és büntetőügyekben a jogszolgáltató hatalom teljességét magában foglaló) ún. *grant joutise*-zal (a későbbi francia nyelvben: *haute jurisdiction*, ill. *haute justice*)^[24] rendelkezik:^[25] „*Nus n'a fortune d'or, se il n'est rois. Celle d'argent est au seignor qui a grant joutise an sa terre.*” (I, 94.) Mindez nyilván szorosan összefügg a középkori (és a forradalom előtti újkori) francia jogban ismert „*nulle terre sans seigneur*” princípiumával^[26] is, miszerint az ellenkező bizonyításáig minden birtokot hűbértokoknak kellett tekinteni. Az itt említett szabályozás tehát semmit sem juttatott az arany-, ill. ezüstkincsből a találónak, az ugyanis mindenkoron a királyt, ill. a *seigneur*-t illette meg.

Az *Établissements*-ban ugyanitt olvashatjuk a kincs meghatározását is: „*Fortune est don terre est effondrée.*” Vagyis „kincs az, ami [abban] a földben van [elrejtve], amit megbolygattak”. E meglehetősen lakonikus megfogalmazásból is

[20] Utalunk arra, hogy e jogkönyvet első ízben a svájci humanista polihisztor, Melchior Goldast nevezte *Schwabenspiegel*-nek a XVII. század elején. Vö. pl. Mitteis – Lieberich, 199816, 298.; Köbler, 20056, 104.; Schlosser, 200510, 16. – A *Sváb Tükör* teljes szövegének magyar fordításához, bevezető tanulmánnyal és a szöveghez készített gazdag jegyzetapparátussal lásd: A Sváb tükör (közreadja: Blazovich, L. – Schmidt, J.), Szegeed 2011.

[21] Mayer-Maly, 2003, 49. felhívja a figyelmet arra, hogy a szír-római jogkönyv (hrsg. Sachau, E. Berlin 1907: I, 55 c) is foglalkozik az utcán történő kincstalálással, konkrétan azzal az esettel, amikor az utcán több ember pl. aranyat, bronzot vagy bármi más talal. A szír-római jogkönyvre nézve lásd Selb, 1964, ill. Selb – Kaufhold, 2002 (az itt hivatkozott textusra nézve: II, 188sk.).

[22] Részletesen elemzi a Sváb Tükör kincstalálásra vonatkozó szabályait Mayer-Maly, 1992, 185skk.; összefoglalóan pedig Mayer-Maly, 2003, 49.

[23] E nevezetes jogkönyvhöz lásd a hazai szakirodalomból Ruzsoly, 2011, 42.

[24] Vö. a német jogi nyelvben ismert *Hofgericht* szóval. Itt most csak röviden utalunk arra, hogy a földesúri jogszolgáltató hatalom (*justice seigneuriale*) a középkori (és sokáig még az újkori) Franciaországban a coutume-ök szerint háromféle lehetett: *haute*, *moyenne* vagy *basse*. Lásd e vonatkozásban pl. a 250 évvel később (1520-ban) írásba foglalt *Coutume de Saintonge*-t (lásd <http://www.histoirepassion.eu/spip.php?article3>) is. E fogalmak későbbi keletű meghatározására nézve lásd pl. Ferrière, 1769, s. v. *haute justice*, *moyenne justice*, *basse justice*. (Elérhető: http://pierre.collenot.pagesperso-orange.fr/Issards_eng/archiv_div/div_justice_1769.htm.)

[25] Vö. Lévy – Castaldo, 2002, 538. A teljes kontextusra nézve lásd Viollet, 1883, 164. Az *Établissements* szövege angolul is megjelent, Akehurst fordításában: *The Établissements de Saint Louis. Thirteenth-century law texts from Tours, Orléans, and Paris* (translated and with an introduction by F. R. P. Akehurst), Philadelphia 1996; a hivatkozott szabályra nézve: 60sk. 1.

[26] E jogelvre nézve – amely még a 18. századi Franciaországban is érvényesült – lásd Bourjon, 1747, 126.: „*il n'y a nulles terres... qui ne relèvent d'un Seigneur*”. (Bourjon művének jelentőségére nézve lásd a hazai szakirodalomból Hamza, 2002, 142., aki rámutat arra, hogy Bourjon a Franciaországban hatályos jog egységes rendszerbe foglalására tett kísérletet, és a francia *Code civil* struktúrájára is hatással lévő szerkezetbe foglalva mutatta be a 18. századi Franciaországban hatályos római jogot és szokásjogot.)

kitűnik, hogy a kincs esetében – a fentebb idézett szövegrészre is figyelemmel – a földben megtalált (arany-, ill. ezüst)kincsről van szó, amit a földre rejtettek, és amely akkor kerül elő, mikor a földet „megbolygatták”.

h) A Lévy – Castaldo-féle *Histoire du droit civil* szerzői szerint a római jog kincstalálásra vonatkozó szabályait csak a 14. században fedezték fel újra,^[27] a Barbarossa Frigyes által 1158-ban kibocsátott, fentebb kivonatolva idézett rendelet fényében ez a megállapítás nem egészen helytálló.

Kétségtelen azonban az is, hogy még a jogtörténeti értelemben vett újkorban is egy sor olyan jogforrást találunk, amelyek a kincs meghatározott részét a kincstárnak, ill. a földesúrnak rendelik adni.

III. KINCSTALÁLÁSRA VONATKOZÓ SZABÁLYOK AZ ÚJKORBAN – A MODERN POLGÁRI JOGI KODIFIKÁCIÓK ELŐTT^[28]

a) Amint arra Coing nyomán rámutathatunk, még az újkorban is találunk az előző pont keretében tárgyaltakhoz hasonló rendelkezéseket, noha az egyéb eredeti tulajdonszerzési módokra vonatkozó szabályok mellett a kincstalálásra vonatkozó iustinianusi jogi szabályok is legalábbis részben érvényesültek.^[29]

Coing felhívja a figyelmet arra is, hogy még az újkori territoriális jogokban is lehet olyan kincstalálásra vonatkozó szabályokkal találkozni, amelyeket a regaliára vonatkozó rendelkezések hatnak át.^[30]

b) Ennek megfelelően írja még Grotius is 1625-ben megjelent fő művében, a *De iure belli ac pacis libri tres*-ben (2, 8, 7), hogy „ez ma nálunk az általánosan elfogadott jog” (ti. hogy a kincs a fejedelmet illeti), és hozzáteszi, hogy „nagyjában ez a *ius gentium* álláspontja is”,^[31] hiszen ez a jog érvényes a Grotius-korabeli Németországban, Franciaországban, Angliában, Spanyolországban és Dániában is. Grotius 1631-ben megjelent, nagy hatású tankönyvében is szól a kincstalálásról („van verborgen schatten”), ennek kapcsán ugyanakkor a római jogi rezsimit is ismerteti, miszerint aki saját telkében talál kincset, megszerzi annak tulajdonát („den eighendom bekomt”), míg az idegen telekben talált kincs fele a telek tulajdonosát („grond-heer”), másik fele pedig a találót („vinder”) illeti.^[32]

c) Simon van Leeuwen első ízben 1664-ben, Leidenben megjelent *Het Rooms-Hollands-Regt* („A római-holland jog”) c. művében az elrejtett kincseken

[27] Lévy – Castaldo, 2002, 538.

[28] A kincstalálás modern kori jogtörténetének és összehasonlító jogi kérdéskörének vizsgálatáról a területi korlátok miatt most lemondunk; e kérdéskörrel később önálló tanulmány keretében kívánunk foglalkozni. Ekként a klasszikus polgári jogi kodifikációk kincstalálással kapcsolatos szabályai-val is egy későbbi tanulmányunkban szeretnénk foglalkozni.

[29] Coing, 1985, 300.

[30] Coing, 1985, 301. Vö. még Lévy – Castaldo, 2002, 538.

[31] Brósz Róbert fordítása (Budapest, 1999, 292.).

[32] Grotius, 1631, 18.

(„verborgen schatten”) történő tulajdonszerzést illetően a hadrianusi-iustinianusi szabályozást ismerteti:^[33] a saját telken talált kincset a telek tulajdonosa szerzi meg, az idegen telken talált kincs fele pedig a telek tulajdonosáé („grond-Heer”), másik fele pedig a találósé („vinder”). Van Leeuwen azonban rámutat arra is, hogy számos országban a megtalált kincsek („gevonden schatten”) az uralkodót illeti meg, ezt azonban a római-holland jogra nézve („nálunk”; „by ons”) – Grotius *Inleiding*-jére hivatkozva – „bizonytalannak” („onzeker”) minősíti.^[34]

d) Vinnius a következőket írja: „a kincseket az uralkodók maguknak vindikálják, mégpedig teljes egészében, bármilyen helyen is találták meg azokat”,^[35] és hozzáteszi Grotius szavait, miszerint „ez most” a „ius commune et quasi gentium”.^[36]

e) Ami a 17. századi Franciaország szokásjogát illeti, Domat kifejezetten rámutat arra, hogy a korabeli, a kincsre vonatkozó francia szokásjogi szabályozás különbözik a római jog kincstalálásra vonatkozó szabályaitól.^[37] A *droit coutumier* fő szabályként ugyanis a kincs három részre történő felosztásáról rendelkezett, amelynek lényegét Domat a következőképpen ismerteti: a kincsből egyharmad rész illeti meg a találót, egyharmad rész a tulajdonost, egyharmad rész pedig a földesurat, pontosabban a fentebb már röviden ismertetett teljes körű jogszolgáltatató hatalommal rendelkező „*Seigneur haut Justicier*”-t. Amennyiben pedig a találó a tulajdonos, a kincs egyik fele őt, másik fele pedig a *seigneur*t illeti.^[38] Ez a szabályozás egészen a nagy francia forradalomig szívósan tartotta magát; a *Code civil*ben azonban, mint ismert, már a római jogi eredetű feles megosztást intézményesítették.

f) A mágiatilalom posztklasszikus római jogi eredetű konstrukciója^[39] még az újkorban is szívósan tartja magát, számos jogforrás tanúsága szerint. Mayer-Maly az idevonatkozó törvényi megoldások mintegy közvetlen előzményeként említi az 1479-es Nürnberger Stadtrechtsreformationt. Ennek 32. titulusa a kincstalálás klasszikus római jogi eredetű szabályait tartalmazza, amennyiben a saját telekben

[33] E mű későbbi kiadására hivatkozunk: Leeuwen, 1708, 115.

[34] Leeuwen, 1708, 115.

[35] Vinnius, 1665⁴, 176.: „*thesauros Principes sibi vindicant, et quidem in solidum, quocunque in loco reperti fuerint*”.

[36] Vinnius, 1665⁴, 176. Erre a tételre Blackstone, 1765, 286. is hivatkozik.

[37] „*Notre usage est different du Droit Romain pour le droit au trésor.*” (Domat, 1745, 268.)

[38] Domat, 1745, 268. A modern francia szakirodalomból vö. Lévy – Castaldo, 2002, 538.

[39] Vö. Leo és Zeno császároknak a Codex Iustinianus 10. könyve 15., a kincsekről (De thesauris) szóló titulusában fölvetett, 474-ben kelt rendeletével, különösen: „*Nam in suis quidem locis unicuique, dummodo sine sceleratis ac puniendis sacrificiis aut alia qualibet arte legibus odiosa, thesaurum (id est condita ab ignotis dominis tempore vetustiore mobilia) quaerere et invento uti liberam tribuimus facultatem...*” (C. 10, 15, 1, 1). E szövegrész tanúsága szerint, ha valaki saját telkén kincset (vagyis, ahogy a rendelet meghatározza a kincs fogalmát, „olyan ingóságokat, amelyeket ismeretlen tulajdonosaik rejtettek el hosszabb ideje”) keres – hacsak nem követ el tiltott és büntetendő szentségtelenségeket vagy más, törvénytelen mesterkedést – a kincsen a találó tulajdonjogot szerez. Aki tehát a kutatás során „varázseszközöket” használt, aki „mágikus praktikát” vett igénybe a kincskeresés során, nem tarthat igényt a kincs tulajdonjogának rá eső részére.

véletlenül talált kincset teljes egészében a találónak adja, míg az idegen telekben talált kincs felét a találónak (finder), felét pedig a telektulajdonosnak rendeli adni. Amennyiben viszont a találó tiltott mesterkedést venne igénybe a találás során, a jogforrás a találó részét (finders tail) a kincstárnak (fiscus) rendeli juttatni.^[40]

g) A bajor polgári anyagi jogot átfogóan kodifikáló, rendszerében a gausi intézmény-rendszert követő,^[41] modern polgári törvénykönyvnek azonban még nem nevezhető 1756-os Codex Maximilianeus Bavaricus civilis 2. része 3. fejezetének 4. §-a a maga körülményes, kazuisztikus, egyszersmind tankönyvszerű stílusában a kincs (Schatz) római jogi alapokon kidolgozott meghatározását adja, miszerint kincseknek a régen eltemetett, befalazott vagy egyébként elrejtett dolgok minősülnek, úgy, hogy azok tulajdonosáról már senki sem tud. A kincstalálásra nézve 1752-ben született meg a bajor Landrechtben ismertetett szabályozás, amelyben viszont inkább a posztklasszikus római jog, ill. a középkor kincstalálásra vonatkozó koncepciói tükröződnek. Fő szabály szerint a kincs kétharmad része a kincstárat, egyharmada pedig a találót illeti, amennyiben valaki a saját tulajdonában lévő dologban találja meg a kincset. Amennyiben pedig idegen dologban talál kincset, a kincs egyharmadán a találó a hely tulajdonosával osztozik, kivéve, ha a kincset nem véletlenül találták meg, hanem azt a tulajdonos tudomása és akarata nélkül kutatták fel vagy ásták ki, ebben az esetben ugyanis a kincs egyharmada kizárólag a „hely” tulajdonosát (proprietary loci) illeti meg. Amennyiben azonban természetfeletti, „babonás” eszközöket, tehát mágikus praktikát vettek igénybe a keresés során (itt a C. 10, 15, 1, 1 fentebb már idézett gondolatai csengenek vissza^[42]), az ilyen tiltott eszközökkel kincset kereső személyt a kódex a büntetőjogi jogkövetkezmény kilátásba helyezése mellett megfosztja az egyébként neki járó résztől, és azt a kincstárnak juttatja. Ez a joghátrány ugyanakkor nem érinti a tulajdonost, amennyiben ő vétlen volt.^[43]

[40] „...Wo aber durch verpottne kunst ichts gefunden würd, so ist des finders tail gem gemeinen fisco verfallen.” Ugyanez a koncepció tükröződik az 1679-es *Tractatus de iuribus incorporalibus*ban (12, 3) is. (Mayer-Maly, 1986, 145.)

[41] Vö. pl. Wieacker, 1967², 327. Ahogy Stein, 2005, 146. fogalmaz, „tartalmi szempontból a *Codex a ius communé*nak a hagyományos intézmény-rendszerben kifejtett bajor változata”.

[42] Mayer-Maly, 1986, 144.

[43] „Gefundener Schätzenhalber, welche solange Zeit vergraben, eingemaurt, oder sonst verborgen gewest, daß man den Eigenthümer nicht mehr davon weiß, wird das General-Mandat von Anno 1752 hiermit folgendermassen erneuert. Soll man den Schatz in deren Theile theilen, wovon dem Fisco zwey Drittel zugehen, der Überrest aber dem Erfinder, wenn er den Fund auf seinem Eigenthum thut, verbleibt. Falls aber derselbe in fremden geschiehet, so theilt der Erfinder sothanen Drittel mit dem Eigenthümer des Orts, ausser da der Schatz nicht von ungefehr gefunden, sondern ohne des Eigenthümers Wissen und Willen mit Fleiß darauf nachgesucht oder gegraben worden, welchenfalls das ganze Drittel dem Proprietario Loci allein zugehört. Gebraucht man sich aber etwan gar Aberglaubischer Dingen hierunter, so verfallt man dadurch nicht nur in malefizische Straf, sondern der Antheil, welchen man sonst dabey gehabt hätte, gehet verlohren, und kommt dem Fisco zu, jedoch ohne Præjuditz des Eigenthümers, wenn er bey der Sach unschuldig ist.“ – E vonatkozásban is utalhatunk Földi András szavaira, aki – más összefüggésben – megjegyzi, hogy „Kreittmayr archaikus stílusú német nyelvű törvénytövege valósággal hemzseg az eredeti alakjukban deklinált latin szakki-fejezésektől”. (Földi, 2011, 41.)

h) A mágiatilalomnak a bajor *Landrecht*ben történő felbukkanása – tekintettel arra, hogy 1756-ban járunk – furcsának tűnhet, de e vonatkozásban utalunk arra, hogy ez a mágikus cselekedetekkel szembeni harc – ahogy Mayer-Maly fogalmaz^[44] – még a következő mintegy fél évszázadban is szerepet játszott a kincstalálásra vonatkozó szabályok körében. A kincstalálás szabályait tekintve is rendkívül kazuisztikus 1794-es porosz *Allgemeines Landrecht*ben is találunk olyan szabályt (1. rész, 9. cím, 86. §^[45]), amely az ilyen természetfelettinek hiitt eszközök segítségével a kincshez jutott személyt megfosztja a kincstől. Ennek kapcsán Mayer-Maly érzékelhető iróniával rámutat arra, hogy az ALR is mutatja: „a mágiatilalom és a felvilágosodás nem zárták ki teljesen egymást”.^[46]

i) A csupán tervezet formájában maradt 1766-os *Codex Theresianus*ban (2, 4, 5. §, 80) is találunk utalást a mágiatilalomra.^[47] Ennek átdolgozása, a Horten-féle tervezet (1772–1786) is teljes egészében ezt a koncepciót követi (2, 3, 24),^[48] és csak a Martini-féle tervezet tükrözi a felvilágosodás tanait e vonatkozásban, hiszen ez már nem tartja szükségesnek, hogy megtiltsa a mágikus praktika alkalmazását a kincstalálás előtt és során, ill. hogy ahhoz büntető- vagy polgári jogi szankciókat fűzzön.^[49] Ez a modern koncepció fog majd tükröződni az 1811-es osztrák ptk. kincstalálásra vonatkozó szabályaiban is.^[50]

[44] Mayer-Maly, 1986, 145.

[45] „*Wer zur Nachsuchung von Schätzen vermeintlicher Zaubermittel, durch Geisterbannen, Citiren der Verstorbenen, oder anderer dergleichen Gaukeleyen, es sey aus Betrug oder Aberglauben, sich bedient; der verliert, außer der sonst schon verwirkten Strafe, sein Anrecht auf einen etwa zufälliger Weise wirklich gefundenen Schatz.*“

[46] Mayer-Maly, 1986, 144.

[47] „*Daß Niemand, wer der auch seie, sich gelüsten lassen solle, mit ungeziemenden und abergläubischen Künsten Schätze zu graben...*“ (Mayer-Maly, 1986, 144.)

[48] „*Niemand, wer der auch sei, solle sich gelüsten lassen, mit ungeziemenden und abergläubischen Künsten Schätze zu graben...*“ (Mayer-Maly, 1986, 144.)

[49] Így Mayer-Maly, 1986, 144.

[50] Az 1811-es osztrák *Allgemeines Bürgerliches Gesetzbuch* eredetileg a talált kincs egyharmadát a kincstárnak rendelte juttatni (míg a talált kincs egyharmada a telektulajdonost, egyharmada pedig a találót illette meg). Ezt a szabályt azonban 1846-ban hatályon kívül helyezték, mégpedig abból a megfontolásból, hogy a találó a régészeti és művészettörténeti szempontból fontos kincsleleteket ne titkolja el. A jelenleg hatályos 399. § alapján a kincs fele a találót, fele pedig a telek tulajdonosát illeti, a 398. § szövegében pedig a kincs fogalmának meghatározása kapcsán részben Paulus (D. 41, 1, 31, 1) szavai csengenek vissza, miszerint azok az értékes dolgok (a pénz mellett az osztrák ptk. kifejezetten utal az ékszerre és más drágaságokra is) minősülnek kincsnek, amelyeket már olyan régen elrejtettek, hogy azok korábbi tulajdonosa már nem deríthető fel. Az ABGB további szabályai részben a Hadrianus utáni császárok (Marcus Aurelius, Constantinus, Zeno) kincstalálással kapcsolatos rendeleteiben foglalt szabályok hatását is mutatják. A 398. § második mondata értelmében a kincstalálás tényét be kell jelenteni a műemlékvédelmi hivatalnak. Fontos szabályokat állapít meg a kincstalálás tekintetében az ABCB 400. §-ának három törvényi tényállása is, melyek értelmében a) amennyiben valaki egy „nem megengedett cselekmény” folytán jutott a kincshez, ill. b) aki a tulajdonos tudta és akarata nélkül kutatta fel a kincset, c) avagy a kincsleletet eltitkolta, az ő része a kódex által „*Angeber*”-nek nevezett felelősre, ill. bejelentőre, ennek hiányában pedig az államra száll.

Ami a rövid és hézagos jogtörténeti áttekintésünkben vizsgált szabályokat, ill. azok hatástörténetének értékelését illeti, kétségkívül megállapítható, hogy a modern jogok többségére nem a fenti speciális konstrukciók, hanem az elsősorban a iustinianusi Institutiókból ismert hadrianusi szabályozás gyakorolt nagy hatást, hiszen az első ízben dokumentálhatóan Hadrianus által intézményesített elgondolás (miszerint az idegen telekben talált kincs tulajdonjogának fele a megtalálót, fele pedig a telek tulajdonosát illeti), valamint Paulus híres definíciója (miszerint a kincs egy bizonyos régen elrejtett, értékes dolog, amelyre már nem emlékeznek, s így nincs tulajdonosa) – persze modernizált formában, olykor persze bizonyos eltérésekkel – számos modern (elsősorban, de nem kizárólagosan európai és latin-amerikai) polgári törvénykönyvben szívósan tovább él mind a mai napig. E kérdéskör összehasonlító jogi vizsgálata azonban egy későbbi tanulmány feladata lehet csupán.

IRODALOM

- Blackstone, William (1765): *Commentaries on the laws of England*, 1. Oxford.
- Bourjon, François (1747): *Le droit commun de la France et la coutume de Paris*, I. Paris.
- Coing, Helmut (1985): *Europäisches Privatrecht*, I. München.
- Domat, Jean (1745): *Les loix civiles dans leur ordre naturel*, I. Paris.
- Eckstein, Ernst (1910): *Das Schatz- und Fundregal und seine Entwicklung in den deutschen Rechten. Mitteilungen des österreichischen Instituts für Geschichtsforschung*, 31. 193–244.
- Ferrière, Claude-Joseph de (1769): *Dictionnaire de droit et de pratique*. Paris.
- Fischer zu Cramburg, Ralf (2001): *Das Schatzregal. Der obrigkeitliche Anspruch auf das Eigentum an Schatzfunden in den deutschen Rechten*. Hör-Grenzhausen.
- Földi András (2011): Észrevételek a bona fides ausztriai recepciójához. In: Rác L. (szerk.): *A német-osztrák jogterület klasszikus magánjogi kodifikációi*. Budapest, 35–57.
- Földi András – Hamza Gábor (2014¹⁹): *A római jog története és intézüciói*. Budapest.
- Grotius, Hugo (1631): *Inleiding tot de hollandsche rechtsgeleerdheid*. Graven-Haghe.
- Hamza Gábor (2002): *Az európai magánjog fejlődése. A modern magánjogi rendszerek kialakulása a római jogi hagyományok alapján*. Budapest.
- Köbler, Gerhard (20056): *Deutsche Rechtsgeschichte. Ein systematischer Grundriss*. München.
- Leeuwen, Simon van (1708): *Het Rooms-Hollands-Regt*. Amsterdam.
- Lévy, Jean-Philippe – Castaldo, André (2002): *Histoire du droit civil*. Paris.
- Mayer-Maly, Theo (1983): Der Schatzfund in Justinians Institutionen. In: Stein, P. – Lewis, A. D. E. (eds.): *Studies in Justinian's Institutes in Memory of J. A. C. Thomas*. London, 109–117.
- Mayer-Maly, Theo (1986): Ducente fortuna. In: Bagnall, R. S. – Harris, W. V. (eds.): *Studies in Roman law in memory of A. Arthur Schiller*. Leiden, 141–146.
- Mayer-Maly, Theo (1992): Komponenten der Regelung des Schatzfundes im Schwabenspiegel. In: Medicus, D. – Mertens, H.-J. – Nörr, K. W. – Zöllner, W. (hrsg.): *Festschrift für Hermann Lange zum 70. Geburtstag*. Stuttgart-Berlin-Köln, 185–190.

- Mayer-Maly, Theo (2003): Der Schatz im Acker. In: Uó.: *Rechtsgeschichtliche Bibelkunde*. Wien-Köln-Weimar, 45–50.
- Mitteis, Heinrich – Lieberich, Heinz (1988¹⁸): *Deutsche Rechtsgeschichte*. München.
- Repgow, Eike von (2005): *A Szász tükör*. Közreadja Blazovich L. – Schmidt J. Szeged.
- Ruzsoly József (2011): *Európai jog- és alkotmánytörténelem*. Szeged.
- Schmid, Wolfgang (2001): Die Jagd nach dem verlorenen Schatz. In: *Ein Schlüsselmotiv in der Geschichte des Mittelalters. Landesgeschichte als multidisziplinäre Wissenschaft. Festgabe für Franz Irsigler*. Trier, 345–400.
- Schlosser, Hans (2005¹⁰): *Grundzüge der Neueren Privatrechtsgeschichte*. Heidelberg.
- Selb, Walter (1964): *Zur Bedeutung des Syrisch-römischen Rechtsbuches*. München.
- Selb, Walter – Kaufhold, Hubert (2002): *Das Syrisch-römische Rechtsbuch*, I–III. Wien.
- Stein, Peter (2005): *A római jog Európa történetében*. (Ford. Földi Éva.) Budapest.
- Stürner, Wolfgang (hrsg.) (1996): *Die Konstitutionen Friedrichs II. für das Königreich Sizilien*. Hannover.
- Sváb tükör (2011): *A Sváb tükör*. Közreadja: Blazovich L. – Schmidt J. Szeged.
- *The Établissements de Saint Louis. Thirteenth-century law texts from Tours, Orléans, and Paris*. (1996) Translated and with an introduction by Akehurst, F. R. P. Philadelphia.
- Tyler, Elizabeth M. (ed.) (2000): *Treasure in the Medieval West*. York.
- Vinnius, Arnoldus (16654): *Institutionum imperialium commentarius*. Amsterdam.
- Viollet, Paul (1883): *Les Établissements de Saint Louis*. Paris.
- Wieacker, Franz (19672): *Privatrechtsgeschichte der Neuzeit*. Göttingen.
- Zeumer, Karl (1901): Der begrabene Schatz im Sachsenspiegel I, 35. *Mitteilungen des österreichischen Instituts für Geschichtsforschung*, 22. 420–442.
- Zeumer, Karl (1913): *Quellensammlung zur Geschichte der Deutschen Reichsverfassung in Mittelalter und Neuzeit*. Tübingen.

Maximilian Gandolph, *Canon Missae*, Salzburg, 1682. (részlet)